

25th HELSINKI INTERNATIONAL FILM FESTIVAL

Rakkautta & Anarkiaa

20.-30.9.2012 www.hiff.fi

■ Telley Savas Otieno on elokuvan Mannerheim.

Musta Mannerheim. Siitä on pian kaksi vuotta, kun tuottaja Erkki Lyytinen ymmärsi, että tämä elokuva on tehtävä.

"Virolainen ystäväni Ken Saan kertoi kenialaisesta videoelokuvateollisuudesta. Ken kysyi, olisiko Suomessa aihetta, jonka voisi toteuttaa Keniassa", Lyytinen muistelee.

"Samaan aikaan Suomessa myytiin mukapronssisia kipsivaloksia, Mannerheimin rintakuvia ja seinälle laitettavia lätyksköjä.

Mannerheim

Teksti **Kalle Kinnunen** Kuvat **Yle**

Miksi Yle tilasi Mannerheim-elokuvan kenialaiselta videotuotantoyhtiöltä?

Kauheaa, kankeaa kitschiä. Ne olivat kaikki ruskeita."

Nyt elokuva on viimeistä hiomista vaille valmis. Sen nimi on *Suomen Marsalkka*, ja sen on ohjannut Gilbert Lukalia.

Carl Gustaf Emil Mannerheimia esittää Telley Savalas Otieno. Se ei ole taiteilijanimi vaan nelikymppisen kenialaisnäyttelijän ristimänimi. Hänen äitinsä oli Kojakia esittäneen Telly Savalasin fani ja toivoi pojastaan näyttelijää.

"*Suomen Marsalkka* ei ole totuus Mannerheimista. Mutta se ei ole yhtään vähemmän totuus kuin mikään muukaan elokuva Mannerheimista", Lyytinen sanoo.

Yleisradio on tilannut Mannerheim-elokuvan kenialaiselta videotuotantoyhtiöltä.

Ken Saan kertoi kenialaisesta videoelokuvateollisuudesta. Ken kysyi, olisiko Suomessa aihetta, jonka voisi toteuttaa Keniassa", Lyytinen muistelee.

"Samaan aikaan Suomessa myytiin mukapronssisia kipsivaloksia, Mannerheimin rintakuvia ja seinälle laitettavia lätyksköjä.

"Virolainen ystäväni Ken Saan kertoi kenialaisesta videoelokuvateollisuudesta. Ken kysyi, olisiko Suomessa aihetta, jonka voisi toteuttaa Keniassa", Lyytinen muistelee.

"Samaan aikaan Suomessa myytiin mukapronssisia kipsivaloksia, Mannerheimin rintakuvia ja seinälle laitettavia lätyksköjä.

"Samaan aikaan Suomessa myytiin mukapronssisia kipsivaloksia, Mannerheimin rintakuvia ja seinälle laitettavia lätyksköjä.

"Samaan aikaan Suomessa myytiin mukapronssisia kipsivaloksia, Mannerheimin rintakuvia ja seinälle laitettavia lätyksköjä.

"Samaan aikaan Suomessa myytiin mukapronssisia kipsivaloksia, Mannerheimin rintakuvia ja seinälle laitettavia lätyksköjä.

"Samaan aikaan Suomessa myytiin mukapronssisia kipsivaloksia, Mannerheimin rintakuvia ja seinälle laitettavia lätyksköjä.

"Samaan aikaan Suomessa myytiin mukapronssisia kipsivaloksia, Mannerheimin rintakuvia ja seinälle laitettavia lätyksköjä.

"Samaan aikaan Suomessa myytiin mukapronssisia kipsivaloksia, Mannerheimin rintakuvia ja seinälle laitettavia lätyksköjä.

"Samaan aikaan Suomessa myytiin mukapronssisia kipsivaloksia, Mannerheimin rintakuvia ja seinälle laitettavia lätyksköjä.

"Samaan aikaan Suomessa myytiin mukapronssisia kipsivaloksia, Mannerheimin rintakuvia ja seinälle laitettavia lätyksköjä.

"Samaan aikaan Suomessa myytiin mukapronssisia kipsivaloksia, Mannerheimin rintakuvia ja seinälle laitettavia lätyksköjä.

"Miltä meidän kansakuntamme myytit näyttävät, kun niitä katsoo ulkopuolelta?"

Nairobien lähiöissä

Jos haluaa nähdä lähelle, täytyy joskus mennä kauas, Lyytinen kirjoittaa elokuvan nettisivuilla. Tässä tapauksessa mentiin 7 000 kilometrin päähän, lähelle Isoa hautavajoa, jossa ihmiskunnan tarina tiettävästi alkoi.

Silti *Suomen Marsalkka* ei ole Yle-veron rahareikä, jollaiseksi sitä on julkisuudessa epäilty. Tämän elokuvan koko budjetilla tehtäisiin noin puoli minuuttia Solar Filmsin suurelokuva Mannerheimista.

On kerrottu, että Solar Filmsin budjetti olisi 6–8 miljoonaa euroa. Ylen Mannerheimin maksoi noin 20 000 euroa.

Muutamaa takaumaa lukuun ottamatta tarina rajautuu Mannerheimin elämään vuosina 1905–1921. Silloin hän etääntyi lopullisesti venäläisestä vaimostaan *Anastasista* ja rakastui nuoreen *Kitty Linderiin*. Miljöinä ovat Itä-Afrikan vihreä luonto sekä Nairobien lähiöt ja supermarketit.

"Meillä on kaikki ne ikoniset kuvat. Mies, hevonen ja cumuluspilvet. Mies kartan ääressä päämajassa. Mannerheim kauniiden afrikkalaisten naisten keskellä", Erkki Lyytinen toteaa.

Lyytisen huumorintajusta kertoo ennakko-video, joka julkaistiin toukokuussa elokuvan nettisivuilla www.suomenmarsalkka.fi ja esitettiin myös Ylen kanavilla.

Videossa Lyytinen kävelee verhojen takaa kameran eteen kädessään Mannerheimin kuva. Dramaattinen musiikki soi.

"Lupa, että elokuva Mannerheimista valmistuu tänä vuonna", hän sanoo kameralle vakavana. "Mutta siitä ei tule sellaista kuin moni varmasti odottaa."

Harva odotti ihan tätä.

Suuri salaisuus

Miten elokuva tehtiin, ja kuinka tekijät onnistuttiin pitämään salassa?

Palataan tammikuun 18. päivän iltaan ja ravintolaan Helsingin Kaisaniemessä. Silloin kaksi yleläistä kertoi *Suomen Marsalkan* salaisuudesta ensimmäistä kertaa *Suomen Kuvalehdelle*.

Hanke oli julkistettu edellisenä päivänä: Yle tuottaisi pitkän elokuvan Mannerheimista. Kuvauspaikat olisivat pääasiassa Suomen ulkopuolella. Työryhmä olisi kansainvälinen, ja pääosiin värvättäisiin ulkomaisia näyttelijöitä.

Enempää ei kerrottu.

Kummastusta herätti se, että Yle halusi tuottaa elokuvan nyt, kun sillä oli talous-

vaikeuksia. Yle ei ollut aikaisemmin tuottanut yksin pitkiä, myös teatterilevitykseen tarkoitettuja elokuvia.

Ammattilaiset ihmettelivät, kuinka aika-taulu voisi pitää: roolitus oli tekemättä, sopimukset ulkomaisen kumppanin kanssa alkuvaiheessa, ja silti ensi-iltaa lupailtiin alle vuoden päähän. Suomessa elokuvan tekemiseen kuluu tavallisesti yli vuosi, yleensä useita.

Englanninkielinen hanke kuulosti siltä, mitä Solar Filmsin Mannerheim-elokuvan oli pitänyt olla. Sen, johon oli myyty etukäteen lippuja 50 euron hintaan ja joka oli ollut otsikoissa vuodesta toiseen.

Vihdoin suurelokuva Mannerheimista!

"Salaisuus on se, että me kuvaamme Keniassa", sanoi miehistä toinen, Erkki Lyytinen.

Ravintolassa liikkui leffa-alan väkeä. He olivat matkalla erään kotimaisen elokuvan kutsuvierasensi-iltaan. Lyytinen näytti säikähtäneeltä, sillä hän on heille kaikille tuttu. Kuulikohan joku?

"Budjetti on 5 000 euroa. Nairobien tuotantoyhtiöstä saa elokuvia avaimet käteen -periaatteella. Kerromme heille, millaisesta tarinasta on kyse ja tilaamme elokuvan."

Lyytinen, 39, oli siirtynyt vuotta aiemmin DocPoint-dokumenttifestivaalin johtajan paikalta Yleen tuottajaksi. Urallaan Lyytinen on ohjannut televisiosarjoja, kuten *Kansakunnan käännekohta*, sekä pitkiä dokumenttielokuvia, joista kuuluisin on

syRJäytymisvaarassa olevien pohjoiskarjalaisten kundien maailmaan kurkistava *Rajaseudun poikamiehet*.

Toinen mies oli **Markku Mastomäki**, myös tuottaja Ylellä. Hän on vastuussa verkkosivuista ja -markkinoinnista. *Suomen Marsalkka* ei ole vain elokuva, vaan multimediaprojekti, tekijät täsmensivät.

Jo tammikuussa nettisivut antoivat tarkkaavaiselle vihiä, ettei kaikki ole miltä näyttää. Miekalla sohiva Suomen leijona näytti suunnattoman aggressiiviselta, ja mainosvideossa soi ironisen yliampuva jyrinämusiikki.

"Ne ovat parodiaa itsestään, jos osaa katsoa", Mastomäki myönsi.

Ylen uhkayritys

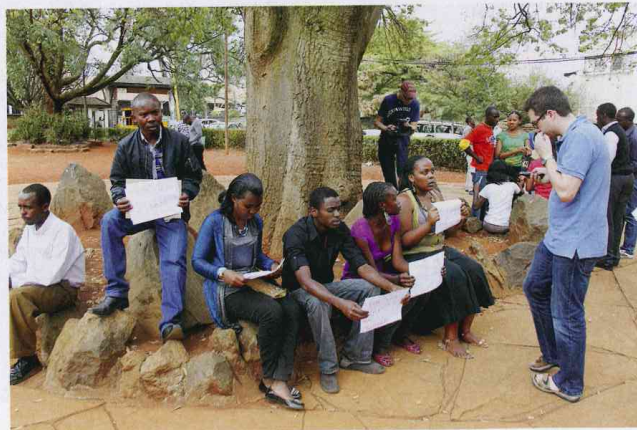
Tammikuussa paljastumisen vaara oli suurin Ylen sisällä. Talo paini julkisuuskuvansa kanssa, kansa kohisi Yle-verosta. Jos Mannerheim-näyttelijän ihonväri olisi tullut tässä vaiheessa ilmi, hanke olisi herättänyt varmasti tuhtumusta, ja se olisi todennäköisesti haudattu.

Noin 3 000 työntekijän laiva heilui muutakin kylliksi.

Epävarmuuden Ylen sisällä aiheutti kansan reaktio: miten tämä otettaisiin vastaan?

Mutta juuri siitä, kansan vastaanotosta, oli hankkeessa koko ajan ollut pitkälti kyse. Kenialaisen elokuvan rinnalla kuvattaisiin Ylen omana tuotantona dokumentti-

Huhtikuussa tuottaja oli hermostunut. "Ollaan ihan kusessa."

■ **Roolitustilaisuus Nairobissa maaliskuussa. Oikealla tuottaja Erkki Lyytinen.**

sarja *Operaatio Mannerheim* selittämään ja avaamaan ideaa, joka ei taatusti ole jokaisen makuun.

Mutta miksi moinen uhkayritys?

"Koen, että Ylen tuottajana roolini on löytää kansakunnalle tärkeitä, isoja aiheita. En ole palkkani arvoinen, ellen löydä jotain omaa", Lyytinen sanoi.

Ilouutinen *Mannerheim*-elokuvasta syntyi sosiaalisen median.

Iltalehden keskustelupalstalla siitä taitettiin peistä viikon aikana liki 300 viestin verran. Elokuvan Facebook-sivuilla tekijöille jaettiin neuvoja.

"Ei tämä voi tällaisella aikataululla olla oikea kilpailija meidän elokuvallemme", *Dome Karukoski* pohti tammikuussa. Hänet oli kiinnitetty *Solar Filmsin* *Mannerheimin* ohjaajaksi. Kevään aikana kävi ilmi, ettei *Solar Filmsin* elokuvaa vieläkään aleta tehdä, ja *Karukoski* siirtyi toisen elokuvan pariin.

Vaikeuksia ja paniikki

"Ollaan lähdössä Keniaan sunnuntaina, ja suoraan sanoen me ollaan ihan kusessa."

Huhtikuun lopussa Lyytinen oli menettä

hermonsä. Hän istui Ylen Ison pajan kahviossa ja arvioi, että Afrikka-salaisuudesta tiesi vain parikymmentä ihmistä työryhmän ulkopuolella. Lyytinen vilkuili ympärilleen.

Huhtikuun yhdeksäntenä tuottaja oli paljastanut elokuvan blogissa tuotannon olevan vaikeuksissa, kertomatta yksityiskohtia.

Rahoitus puuttuu, tulkittiin *Ilta-Sanomien* jutussa – ja *Helsingin Sanomat* uutisoi asiasta sitä lainaten.

Haasteet johtuivat kenialaisesta tuotantoyhtiöstä, mutta ne eivät liittyneet rahoitukseen. Lyytinen oli valinnut nuoren nais-tuottajan, jonka tukeminen vaikutti hyvältä ideologiselta ratkaisulta.

"Nyt hän on ensimmäisenä luopumassa taistelujaksoista, vaikka roudasimme sinne jo lumipuvut", Lyytinen sanoi.

Tarkoitus oli toteuttaa näyttäviä taistelujaksoja joukkokohtauksina. Suomessa kuvattaessa kalleinta on työvoima. Keniassa se on halpaa. Moni elää alle eurolla päivässä.

Alkuvuodesta maan talous oli ollut mylerryksessä. Inflaation takia Lyytinen nosti budjetin 15 000 euroon. Se oli pitkälle elokuvalla täysin mahdollinen.

■ Kohtaus häävalmisteluista. Oikealla *Mukami Njiru*, joka esittää kummitätiä. *Caroline Odongo* (vas.) on ystävätär.

Keniassa ei ole elokuvateattereita, ja siksi kaikki elokuvat tehdään vain dvd-levitykseen. Teknisen jäljen ei siis tarvitse olla loistelas. *Suomen Marsalkka* oli kuitenkin päätetty kuvata poikkeuksellisesti huipputaso kamerilla.

Neljän hengen suomalaisryhmä oli matkustanut Keniaan ensimmäisen kerran maaliskuussa. *The Marshal of Finlandin* roolituspäivänä yli 300 halukasta oli käynyt testikuvauksissa. Päärooli oli saanut *Telley Savalas Otieno*, joka oli asunut vuosia Italiassa ja Espanjassa. Tuottajan mukaan hän oli erinomaisen karismaattinen.

"Telley sanoi työskennelleensä paljon Euroopassa. Mutta en voi olla varma, oliko kyseessä näyttelijäntyö", Lyytinen kuittasi.

Tuottajan tinkimishalu ei ollut ainoa ongelma, jonka elokuvantekijät kohtasivat. Kerran koko Kenian internet-yhteydet olivat poikki lähes viikon. Eikä replika-aseita voinut viedä Keniaan lainkaan.

"Kehityksissä ongelmia ei nähdä sa-

malla tavalla kuin Suomessa. Me nähdään kriisit ongelmien kautta: jossain maastossa ei voi kuvata, koska se ei näytä samalta kuin vuonna 1918. Siellä mennään ja kuvataan.”

Marski supermarketissa

Käsi kirjoituksen laatiminen annettiin kenialaisille. Lyytinen ja työryhmän jäsen **Emma Taalo** kokosivat laajan mediapaketin, jonka perusteella kenialainen työryhmä loi käsityksensä Mannerheimista.

Kenialaiset ovat tottuneet venyttämään penniä. Työryhmässä keksittiin esimerkiksi, että Anastasian ja Mannerheimin häät kuvattaisiin valmisteluina: marsalkan täti kuori perunoita illallista varten. Lyytinen oli innoissaan.

”Juuri tällaisia low budget -ratkaisuja me tarvitaan. Elokuvasa myös vierailaan usein supermarketissa, mikä on kai paikallinen tapa kertoa, että nämä ihmiset ovat yläluokkaa.”

Elokuvasa siis riittää anakronismeja, aikakausten sekoittumista. Se ei varsinaisesti ole vieraannuttavampaa kuin alkujakso, jossa nairoilainen poikakuoro esittää *Finlandian* suomeksi.

Onko merkittistä sekään, että autonoman ajan Suomessa puhutaan englantia ja swahiliä? Solar Filmsin elokuvasta kaaavailtiin suomenkielistä, vaikka Mannerheim puhui äidinkielenään ruotsia ja osasi venäjää, saksaa ja ranskaa paremmin kuin suomea.

Kulttuurierojen koko kuilu paljastui Lyytiselle hiljakseen. Suuri ongelma liittyi miehen ja naisen rooleihin. Lyytisen alkuperäisideassa Mannerheim pakeni ihmishuhdevaikkeitä sotimiseen.

”Asia on Keniassa ihan pääläellaan. Siellä on ainoastaan hyvä, jos miehellä on monta naista samaan aikaan. Ymmärrämmekö me heidän perustelujaan? Kuulostamme me heistä ihan tyhmiltä? Usein pelkään niin.”

Onnistuminen

Aiempiä Mannerheim-kuvauksia ovat **Matti Kassilan** ohjaama *Päämajä*, jossa marsalkkaa esitti **Joel Rinne**, sekä **Jörn Donnerin** dokumentaarinen televisiosarja. Niitä kuvattaessa ei tarvinnut miettiä sellaisia ongelmia kuin esimerkiksi sadekaus.

Nyt tarvitsi. Vain pari viikkoa ennen sovitun kuvausvaiheen alkamista Suomessa nimittäin oivallettiin, että Keniassa on vuoden vaikein sää.

”Ei kukaan kenialainen vaivautunut siitä mainitsemaan.”

Vapun jälkeen seitsemän hengen suomalaisryhmä lensi Keniaan. Mukana oli Lyytisen lisäksi tuotantoapulainen sekä dokumentin kuvausryhmä.

Sikäläinen työkalutturi johti nopeasti törmäyksiin. Ohjaaja vaihtui kuvauksia edeltävänä iltana kello yhdeksän. Ensimmäisenä kuvausamuna kaikki olivat paikalla vasta yhdeltätoista, kun tuotantoaika-
taulun mukaan piti aloittaa kuudelta.

Kenialaisten suunnitelma oli kuvata viidessä päivässä, mutta lopulta tarvittiin yksi ylimääräinen päivä. Ja vaikka oli tarkoitus, että elokuvan jälkityöt tehtäisiin Keniassa, Lyytinen vaati kovalevyt itselleen ja siirsi jälkityöt Viroon.

”Kun tuotantoyhtiössä oli tajuttu, että me tarvitsemme valmiin elokuvan tiettyyn päivään mennessä, kaikenlainen kiristys

”Meillä suomalaisilla on kyky loukkaantua kaikesta”, tuottaja sanoo.

alkoi näyttää todennäköiseltä”, Lyytinen kertoo.

Raakaleikkaus on kuitenkin kenialaisten. Maaliskuussa Suomen lumimaisemissa oli kuvattu talvisotaan sijoittuva verinen jakso, josta monet mediatkin uutisoivat. Sen sanottiin alun perin liittyvän alkuteksteihin. Kenialaisten mielikuvituksen ansiosta sekin löysi paikkansa.

”Jossain vaiheessa he ajattelivat, että se on unijakso: Mannerheimin painajaisessa hän on joutunut sotaan lumen ja valkoisten ihmisten keskelle. Sitten oivallettiin, että koska Mannerheimia kiinnostaa sota, hän katsoo tätä raakaa talvisota-aiheista kuvastoa televisiosta ja järkyttyy.”

Toukokuun lopulla *Suomen Marsalkan* Facebook-sivulle ilmaantui tuottajalle suunnattu väkivaltauhkaus. Petetyksi itsensä tunteva kirjoittaja epäili, ettei elokuva koskaan valmistu.

”Elokuvasta tuli helvetin hyvä”, Lyytinen pamautti Isossa pajassa kesäkuun puolivälissä.

”Olen kaikenlaista ihmeellistä nähnyt, mutta kun kuvaukset eräänä päivänä al-

koivat Carl Gustafin äidin hautajaisilla ja näyttelijät alkoivat laulaa afrikkalaista surulaulua, joka on tapana aina kun joku pistetään multiin, oli tunnelma niin outo, ettei sellaista koe ikinä.”

Ei pilaa

Lähtökohdiltaan *Suomen Marsalkka* kysyy, onko Mannerheimin tarina jotain, joka kestää toiseen kulttuuriin siirtämisen.

Elokuva ei yritä kirjoittaa historiaa uusiksi. Kaikki tiedävät, ettei Mannerheim ollut neekeri, kuten siihen aikaan sanottiin. Siinä ei ole vihjaillevuutta, jonka vuoksi monet hermostuivat **Katariina Lillqvistin** nukkeanimaatiosadusta *Uralin perhonen*.

Miksi Afrikka-kuvio ja Mannerheimin tumma ihonväri sitten piti säilyttää salaisuutena? Elokuvan valmistumisen kynnyksellä Lyytinen on valmis vastaamaan isoon kysymykseen, jonka musta Mannerheim herättää.

”Ei. Tämä ei ole pila”, hän sanoo vakavana.

”Mannerheimin tarinan etäännyttäminen vieraaseen kulttuuriin ja rajaaminen henkilökohtaisen elämään tuntuivat ainoalta tavalta tehdä elokuva tässä ajassa. Perinteiset yli-isänmaalliset nostatukset olivat mahdoton ajatus.”

Lyytinen haluaa myös korostaa, ettei missään vaiheessa projektia ole valehdeltu. Paljon on vain jätetty kertomatta.

Mutta ei perinteistä patriotismia käsitellä silkkihansikkain. Ironia on läsnä koko multimediahankkeessa. Nettisivuilla on viinoja mutta tosia juttuja esimerkiksi Mannerheimin vaikutuksesta hevostilatoimintaan.

”No, totta kai se voi vaikuttaa teekkarihuumorilta”, Lyytinen myöntää.

”Varmasti moni tulkitsee tämän niin, että nyt arvostellaan veteraaneja tai pilkataan Mannerheimia. Me suomalaiset elämme merkittävässä post-traumaattisessa tilassa, ja meillä on ihmeellinen kyky loukkaantua kaikesta.”

Pyhä suuri sota

Ihonvärin ei ole tarkoitus olla vain provokaatio. Lyytisen mukaan on absurdia, että 60 vuotta kuoleman jälkeen ollaan yhä etsimässä ”totuutta” marsalkasta.

”Siihen aikaan ei ruodittu tuollaisia. Oli fasadi ja sen takana persoona, johon ei puututtu. Yksityiselämän salaisuudet vietiin hautaan.”

Mannerheim eli kirjeiden aikakaudella. Toisin kuin esimerkiksi taiteilijat, hän ei kirjeissään käsitellyt tunne-elämäänsä. Jos Mannerheimin ajatuksia ei saatu selville hänen elässään, miten se olisi nyt mahdollista, Lyytinen kysyy.

"Ainakin hän oli monikulttuurisessa ympäristössä kasvanut ja elänyt ihminen, jolle isänmaallisuus ei ollut pelokasta suhtautumista vieraisiin vaikutteisiin. Hän oli monien kulttuurien tutkija ja tuntija."

Elokuvasta syntyvässä kohussa kyse ei ole ole ihmisestä, vaan myytistä.

"Sankaritarina ei ole sama asia kuin oikea, tunteva ihminen", Lyytinen sanoo.

Mutta Mannerheim on yli-inhimillinen ikoni. Marski valittiin Ylen järjestämässä Suurin suomalainen -äänestyksessä ylivoimaiseksi ykköseksi vuonna 2004. Lyytinen myöntää, että myytinmurtajana hän on hie- man huolissaan turvallisuudestaan.

"Meillä on nuorena kansakuntana niin kauhean huono itsetunto", hän sanoo.

"On kovaaäninen pieni porukka, jolla on varmasti äärimmäisen aggressiivinen reaktio. Mutta sen aggression käyminen läpi ja siitä puhuminen on osa tätä projektia."

Tavoitteet on saavutettu, jos *Suomen Marsalkka* herättää myös keskustelua siitä, mitä me kansakuntana olemme.

"Voiko isänmaallisuutta päivittää? Joku sanoi hyvin, että mitä me sitten kunnioitetaan kun viimeiset veteraanit ovat menneet. Uusia kansallisia tarinoita on vähän."

"Eikö meillä ole mitään muuta suurta kuin se sota? Itsenäisyyden säilyttäminen väkivallalla on historiallinen tosiasia, mutta onko se pyhintä, mitä meillä on?"

Iltapäivälehtien kuhuotsikot ja nettikeskustelujen kiukku olivat odotettavissa.

"Jos käteen jää ainoastaan iltapäivälehden otsikko, että Ylen suuri Mannerheim-fiasko, on se suuri pettymys." **SK**

Suomen Marsalkka -elokuvan (*The Marshal of Finland*) ensi-ilta Rakkautta & Anarkiaa -festivaaleilla 28.9. Tv-ensi-ilta 6.10. Dokumenttisarja *Operaatio Mannerheim* 30.9.–5.10. Yle Teemalla.

■ Ikoninen kuva. Mies, hevonen ja cumuluspilvet.